

Colecția preot SAMOILĂ NODIȘ

4892

Calendarul obiceiurilor tradiționale de peste an în Cupșeni

Țăranul român din satul Cupșeni și-a marcat frumos și armonios viața și petrecerea sa în această lume, între sacru și profan, între muncă și sărbătoare, între eternitate și efemer.

Satul acesta are un bogat calendar al sărbătorilor creștine, împletite cu obiceiurile tradiționale din toate anotimpurile, păstrând această spiritualitate cu sfințenie, dar și cu respect și seriozitate. Cine nu respectă în rânduiala satului acest timp sacru al sărbătorilor, cinstindu-le și practicând aceste obiceiuri, este considerat: *un venetic, om de nimic, păgân, om fără Dumnezeu ori colduș* (sărac spiritual, needucat și fără caracter). În cele ce urmează vom prezenta lista sărbătorilor de peste an: de primăvară, vară, toamnă, iarnă, cu caracter tradițional, așa cum s-a păstrat de veacuri în satul românesc Cupșeni:

Capul primăverii (24 februarie)

În această zi se însoțesc păsările. Aceasta se suprapune peste o altă sărbătoare creștină, numită *Aflarea capului Sf. Ioan Botezătorul*, zi în care nu se lucrează. După o lungă hibernare primele semne de trezire la viață a naturii reverberau în toate ființele, anunțând un început la care oamenii nu puteau rămâne indiferenți. Observarea atentă a permis descoperirea unor cicluri marcate de anumite fenomene naturale ca: ploaie, îngheț, grindină, ce se produceau în funcție de anumite semne comunicate de natură.

Patruzeci de sfinți (Patruzeci de mucenici, 9 martie)

Dimineața înainte de a mânca, oamenii făceau patruzeci de metanii, fiecare membru al familiei își lua patruzeci de grăunțe de porumb și, pe măsură ce făceau metanii scădeau din bobi pentru a se ține minte numărul exact al lor.

Se făceau patruzeci de turte sau scoverzi ce se consumau toate în aceeași zi. Se mai puteau mânca și alte alimente de post în această zi, dacă familia era numeroasă, dar mai întâi, se mâncau aceste plăcinte.

Foto: Colecția F. Săteanu, Verjel Cupșeni

Hei, măi mândriu meu,
Da-ț-ar bunul Dumnezeu
Să te ieie frigurile,
Ca pă mine gândurile.
Nu te lese ai de dzâle.
Să n-ai leac în tăt pământu,
Numa crucea și mormântu.
Și să văd, mândrule eu,
Popi cântând la capu tău,
Și iarba di pă mormânt,
Să să legene de vânt.

4893

Cărarușă pântre holde,
Am drăguți Pătru și
Gheorghe.
Cu Gheorghe m-oi cununa,
Lui Pătru nume i-oi fa.
Cu Gheorghe m-oi duce-n
lume,
Lui Pătru i-oi pune nume.

4894

Mândruluț, când îi zini,
Pe mine nu mi-i găsi,
Numa mormântelu meu
În poartă la temeteu,
Cu rozmolin îngrădit,
Cu ruji albe-acoperit.
Pleacă-te ș-o ruje-ți ie,
Te-nfotografie cu ie.
Le-arată feciorilor
Ce plăte fata cu dor:
-Io-am fo'-n lume dezărtat,
Ea de-al meu dor s-o uscat.
Io-am fo'-n lume prăpădit.
Ea de-al meu dor s-o topit.
Mândruț, când oi muri eu,
Pune pă mormântu meu
Câte flori is pă pământ,
Mi le pune pă mormânt.
Ruja cea mai înfocată.
Că ț-am fo' drăguță-odată.
Și ruja cea mai roșie
Că ț-am fo' drăguță ție.
La picioare măieran,
Că nu mi-i vede șohan.

4895

Du-te, mândru, duce-te-ai,
Când a sta apa să stai.

Dintr-o scânteie se aprinde tătă casa.

Ș-atuncea să ai năroc
 Când a sta soarele-n loc.
 Ș-atuncea să ai tigneală
 Când a sta soarele iară.
 Măi mândruț, de ți-i de mine,
 Trenu trece pângă tine,
 Gată-te și hai la mine.
 Când îi si la jumătate,
 Dă-te jos și-mi scrie-o carte.
 Și te suie pă motor,
 Că motoru vine bine
 Și te-a duce drept la mine.

4896

Scris îi drumu cu cărbune,
 Am drăgucior dus în lume.
 Io să știu când ar vini,
 Drumu i l-aș pinghili,
 Tăt cu pinghili de mătasă,
 De la ghezăș pân-acasă.
 Tăt cu penghil de oglindă,
 De la ghezăș până-n tindă.

4897

Măi bădiță, bădișele,
 De la tine port inele,
 De la mă-ta vorbe rele.
 Na-ți, bade, inelele,
 Și le dă la altele.

4898

Frundză verde ruptă-n trii,
 Adă-mi, Doamne, tăți
 mândrii.
 Mai întâie pă Gheorghie,
 Mai apoi pă Vasalie,
 Mai disară pă Iuon,
 El m-o purtat în barșon.
 În barșon, în cipcă-albastră,
 O gândit c-oi si nevastă.
 Io nevastă nu i-oi si,
 Sie-i Fata Pădurii,
 Că nu m-o știut cinsti,
 Nici în crâjmă cu zinu,
 Nici în drum cu cuvântu.
 Nici în crâjmă cu berea,
 Nici în drum cu besada.

4899

Măi bădiță, măi Ioa!
 Nu te suduie mă-ta,

Alexie cel cald (Cuviosul Alexie omul lui Dumnezeu, 17 martie)

În Cupșeni, era credința că în această zi ies șerpii de la hibernare pe fața pământului, fiindcă timpul se încălzește. În această zi femeile nu lucrau în casă (tors, țesut) iar bărbaților le era interzis să lucreze la câmp cu animalele, pentru că dacă făceau acest lucru, animalele puteau fi mușcate de către șerpi. În Cupșeni, se aprindeau fâșii din pânză de cânepă, dar înainte se înfășurau de trei ori în jurul încheieturilor de la mâini și picioare, în jurul taliei ca să fie feriți în cursul anului de mușcătura șerpilor. Caprele mai erau lăsate între pomii fructiferi pentru a-i feri de viermi.

Blagoveștenia (Bunavestire, 25 martie)

În această zi se fac focuri în grădini, pentru ca oamenii și animalele să fie feriți de *gândaci*, (șerpi) și să se deperte tâte *necazurile*. De asemenea se mănâncă pește fript în ulei de *pepene* peste care se pune mujdei de usturoi cu mămăligă. Trebuie să amintim că focul este element solar reprezentând: lumina, purificarea, creșterea și cunoașterea. Șarpele este simbolul răului și păcatului, dar are și valențe pozitive: cunoașterea, înțelepciunea și prudența. Fiind sărbătoare închinată Maicii Domnului, la biserică se face Sf. Slujbă și pomenirea morților, numită *dezlegare*.

Lăsatul secului (Postul Mare)

Data aceasta marchează cel mai sever post de șase săptămâni. Săptămâna aceasta stă înaintea celor zece săptămâni până la Paști. Tot acum fetele și feciorii organizau și vergelul (o petrecere cu joc și veselie).

Săptămâna de hart

În acest interval nu se postește, iar în ziua de sâmbătă fiecare femeie ducea la biserică înainte de slujbe o oală de lut în care se puneau sare, făină de porumb, semințe de plante care se pot cultiva, iar în mijlocul ei se puneau o lumânare.

În această zi se scriu și morții pentru pomenit până la Florii, iar oalele se așează în fața altarului în dreptul locului unde stau bărbații. Pentru a fi recunoscute se lega de toartă câte un *ciup* colorat. De aici înainte, la toate Sfintele Slujbe de sâmbătă se aprind lumânările în oale.

Săptămâna învârstată

În această săptămână se postește: luni, miercuri și vineri iar în rest se mănâncă de dulce.

Săptămâna albă

Este ultima săptămână înaintea Postului Mare în care se mănâncă: lapte, brânză și ouă.

Floriile sau Stauălele florilor

În această zi vasele cu semințe, făină, sare, fiind sfințite se duceau

acasă. Semințele se puneau în cele pregătite pentru a fi semănate, iar făina se pune în hrana animalelor. Tot în această zi copiii și femeile bătrâne duc la biserică buchete de flori: *busuioc de munte, dumbraznic, mălin roșu și alb, călăpar* și le pun la icoane. Astăzi se face pomenirea morților la mesele de piatră. Unde le dau mâncare, băutură, vase de lut, colaci. La fiecare masă se pune un colac mare cu diferite forme din aluat (spirală, cruce din frunze, deal și vale) numit *prinos*, care li se dădea săracilor, dar se pune și în hrana vacilor pentru a spori laptele și a nu fi *stricate* de vrăji. Se sfințesc ramuri de salcie numite măturișoare care se puneau pe cărbuni în timpul furtunilor pentru a feri oamenii de fulgere și trăsnete.

Copiii ce nu puteau fi botezați (bolnavi, anemici sau pe moarte) erau *otrățiți* – un fel de botez din necesitate făcut de orice creștin. Cu o creangă de salcie sfințită la biserică se făcea cruce de trei ori asupra copilului, se rostea formula botezului și se stropea cu agheazma de trei ori. Femeile în starea de necurăție, nu aveau voie să intre în biserică, nici să mănânce pască sfințită, ci numai să mestece câțiva muguri de salcie sau *tuafă* (alun).

Paștele (Învierea Domnului)

În noaptea de Paști creștinii merg la biserică și asistă la slujba de Înviere. La sfârșitul slujbei se sfințește pâinea tăiată și amestecată cu vin numită în popor *paști*. *Paștile* erau împărțite oamenilor și duse acasă în oale de lut. Bărbatul, capul familiei, rostea de trei ori *Hristos a înviat!* apoi i se răspunde *Adevărat a înviat! Dezvelește pasca și cu lingura de lemn gustă de trei ori apoi mănâncă un ou roșu, după care urmează ceilalți membri ai familiei.*

Există credința în popor că nu e voie să introduci oul descojit în solniță pentru că vei transpira în palmă. Când se rostește de către bărbat sau altcineva din casă formula mai sus amintită, pe cap pune o bucată de urzică tânără ca să fie aspru și iute ca urzica. Un locuitor, azi decedat, Filip Ioan, mi-a spus că în Biserica Ortodoxă nu este voie să duci flori la biserică, ci numai urzică, fiind considerată floare de ornament, iar celelalte flori se duceau numai la biserică apuseană. Urzica ne aduce aminte de cei trei spini din cununa de pe capul Mântuitorului Iisus Hristos. În ziua de Paști, oamenii merg la cimitir și fac pomenirea celor adormiți, aprind lumânări la morminte, dau pomeni. După aceea se întorc la biserică nouă și fac moșii la mesele de piatră cu colaci. Preotul folclorist Simion Florea Marian scria că: *Femeile evreice la sărbătoarea pascală puneau pe o masă ouă tari ca simbol al pășării mitologice Ziz*. La această sărbătoare se împărțeau ouă vopsite și încondeiate în culorile roșu, galben, negru, verde, albastru. Culorile se obțineau din plante și coji sau scoarțe de copaci: culoarea galbenă din floarea de calci, negrul din coji de nucă, maron – cărămiziu din foi de ceapă, din coaja de arin, culoarea aproape neagră.

Sâjorz (Sfântul Gheorghe, 23 aprilie)

În calendarul păgân, această sărbătoare marca începutul muncilor de primăvară. Există și obiceiul udatului pentru că această zi este considerată a fertilității, sau, mai bine zis, de bun augur al începutului

Dip' ce-ți celuiesc gura?
-Mama nu mă suduie,
Ie-ți guriță câtă-i vre,
Că mie nimic nu-mi face,
Ie-ți guriță cât îți place.

4900

Măi, măi mândrioru meu,
Du-te, mândru, duce-te-ai
Și nouă copchii să ai,
Al zăcelea copchiliță
Să o cheme Todoriță
Să-ți ducă apă-n temniță.
În temnița cea mai mare
Nu vezi niciodată soare.

4901

De n-a si, mândruț, ce-ai zâs,
Să mori în temniță-nchis.
De n-a si ce-ai zâs odată,
Să mori închis sub lăcată.

4902

Dzâs-ai, mândruț, oareunde
Că soarele mi li-ascunde.
Ascunde-mi-l, că nu-mi
pasă,
Io-n pământ oi mere față
Tu-i șede-n curte de piatră.
Io-n pământ m-oi hodini
Și tu-n temniță-i robi.

4903

Mândrior, mândrele tale,
Ciudă li-i, ciudă le pare
Da mai ciudă le-a păre
Când pă mine m-or vede

Ce poți face singur, nu aștepta de la altul.

Cu cămeșă de fuior,
Mărgând cu tine să gior.
Cu chemeșă de bumbac,
Mărgând cu tine sub steag.

4904

Du-te, dor, pă tilifon,
Unde-i găsi pă luon.
De li-i afla, dor, culcat,
Spune-i că m-am măritat.
De li-i afla, dor, durmind,
Spune-i că io mă mărit.

4905

Hei măi mândrioru meu,
Și de mi-s oleac' negruță
Nu-s la tăți răii drăguță.
De Ț-am fo', mândrule, ție,
Ț-am cătat la omenie.
De la omenie-n gios
Te-am cătat c-ai fost frumos.
Ț-am prăbăluit mintea
Să văd ibdești-mă-o ba.
Ș-am văzut că mă iubești,
Te-am lăsat să-ți bănuiești
Pe traiu ce ți-l trăiești.
Ț-am lăsat ți-i bănui
Pe traiu ce li-i trăi.

4906

Frundză verde de cireș,
Mândru drăguț mi-am ales.
Pe el îi chemeșă albă
La grumaz crăvată neagră,
Sărutu-i gura ce dragă.
Ochii verzi ca mura verde
Rău mă tem că mi l-oi perde.

de an agricol. În dimineața zilei de Sâjorz, tinerii ies pe ulițele satului, având vase cu apă neînceptută din care se udă. După această zi cine ieșea primul la arat, trebuia să aibă haine curate și să fie neîntinat; cu tămâie aprinsă într-un vas, se înconjura carul cu boi și se stropeau cu busuioc înmuiat în agheasmă animalele, carul, plugul. Cu un cățel de usturoi se făceau cruci pe coarnele boilor. La Sf. Gheorghe se permite a merge la clacă și a-i ajuta la lucru pe cei săraci.

Ispasul (Înălțarea Domnului, numită și Arminden)

Ispasul vine din limba slava care înseamnă înălțare, ridicare. În această zi se pomenesc eroii căzuți pentru apărarea patriei. Nu era voie să se lucreze în țarină șapte joi și era interzisă în aceste zile tăierea rudelor de fasole. În străvechime exista credința în arbori sacrii sau poate începutul anului forestier. Se credea că sufletul copacului s-ar afla în vârf sau în ciup.

Constantin și Elena (Sfinții Împărați Constantin și Elena, 21 mai)

În timpul Sf. Liturghii se scoate Sf. Cruce.

Sânzienele (Nașterea Sf. Ioan Botezătorul)

Această sărbătoare în păgânism era închinată zeiței Luna numită San – Diana. Tot acum se observă prezența florilor de câmp ce în popor se numesc Sânziene. Se fac cununi de flori albe și galbene din sânziene care se agață la porți ori deasupra ușii pentru a feri casa de boli, farmece sau duhuri rele.

Se mulgea laptele de la vacă prin cununa de flori din sânziene, copiii să nu mănânce cireșe verzi, ca să nu-i trăznească, ci trebuia să sufle de trei ori peste ele.

De la biserică se duceau flori de sânziene și se puneau la stupi, ca albinele să adune mai multă miere. Tot astăzi se aprecia vremea astfel: dacă tuna de la miazăzi vara era bună, iar dacă tuna de la miazănoapte vara era rece și ploioasă.

Sâmpetru (Sf. Apostoli Petru și Pavel, 29 iunie)

Se credea în Cupșeni că acela era mălai bun, din care nu se vedea *ciara*.

La Ilie Proroc (20 iulie)

Se crede că Sf. Ilie umblă prin cer cu un car de foc și se lovește cu roțile de bolovani și de aceea pedepsește cu tunete pe diavoli și pe cei răi. Nu este voie să lucrezi în această zi, dar și în celelalte două după sărbătoare, pentru a nu trăzni fumul adunat în clăi sau animale.

Foca (Sf. Mucenic Foca)

În aceasta zi oamenii nu lucrează la câmp: nu cosesc, nu strâng fânul. Dacă lucrează în această zi, clăile de fân vor fi trăznite.

Joile verzi

Aceste zile debutează cu prima joi dinaintea Înălțării Domnului, până se împlinește un număr de șapte. Bătrânii țineau joile până găseau claie de grâu în țărână. În aceste zile se trag clopotele, se face slujbă, iar poporul

**Cine vrea mult,
Pierde și puținul ce-l are.**

nu lucrează următoarele munci: săpat, cosit, strâns fân. Aceste joi s-au ținut toate șapte până în 1985, pentru că înainte de acest an cu o sută de ani, a bătut grindina și a stricat toate culturile.

Pintileul (Sf. Mc. Pantelimon 27 iulie)

Astăzi nu se lucrează la câmp, pentru că se pornesc vânturi mari sub formă de vârtej. Locuitorii spun că și ungerii care trăiesc în această zonă se tem de această sărbătoare și o respectă fiindcă a rămas o vorbă între ei că odată un locuitor a lucrat iar vântul a spulberat fânul în toate direcțiile. Iar el a zis: *Pinteo, Pinteo, lasă-l că nu e tot de azi, ci ii și de ieri.*

Colecția prof. PAMFIL BILȚIU

Obiceiuri din Cupșeni

*Mărțișorul să facè din două fire, unu roșu și cu doi ciucălăi la capăt, și îl purtau femeile. Când îl țâpau, îl legau de on pom. Practica ne evidențiază funcția fertilizatoare a mărțișorului, pe care o întâlnim și în alte zone. În Moldova, mărțișorul se leagă de ramura unui pom tânăr, în scop de a rodi. (Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, Editura Minerva, 1976, p. 200)*

Odochia

La noi să știe c-o fost o soacră și-o avut feciori și noră-n casă. Și-o fost femeie rea. Și-o mâna pă noru-sa să spele lâna neagră, până a albi. Iè s-o dus și o tăt spălat. O trecut on moș și o-ntrebat ce face?

-Ia, că m-o mânat soacra la vale să spăl lâna neagră, până ce a albi și ia că nu să mai albește. Atunci, o zâs că i s-o albit lâna. Și i-o dat on

Foto: Colecția F. Săteanu, Verjel, Cupșeni

Cine întrebă, nu greșește.

4907

Că mi l-am pierdut odată
Și l-am cătat lumea roată
Și l-am aflat la o față.
Fat-o vrut ca să-l sărute,
Dumnezeu să nu-i ajute.

4908

L-oi strâga sara la lună
Și i-oi da din apă bună.
Cine a gusta apa,
Amândoi s-or cununa.
Hai, mândruț, să bem și noi,
Să ne cununăm noi doi.

4909

Negru-i mândru ca și dracu,
Îl iubăsc ca și colacu.
Negru-i mândru ca și tina,
Îl iubesc ca și inima.

4910

Măi mândrule, floare-
albastră,
Tată lumea te urască
Cum te-am urât, mândruț,
eu.
Pă mine m-ai sărutat,
Și la altele-ai umblat.
Pe mine m-ai drăgostit,
Pe altele-ai celuit.

4911

Decât în rai cu hâdzii,
Mai bine-n iad cu mândrii.
Că-n iad oi șide pă punte,
Și la mândru pă gerunte.
Până dracii ș-or juca,
Cu mândru m-oi săruta.
Până dracii-or învărti,
Cu mândru m-oi drăgosti.

Strigături din Călinești

4912

Lelița cu poalele
Mi-o lovit picioarele.
Ș-așe m-o lovit de tare,
De-am și căzut în cărare!